

Mandát, Jaroslav

Puškinův lékař František Peschl : (fakta a legendy)

In: *Na křižovatce umění : sborník k poctě šedesátin prof. dr. Artura Závodského, DrSc. Burian, Jaroslav (editor). Vyd. 1. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1973, pp. 481-485*

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/120952>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PUŠKINŮV LÉKAŘ FRANTIŠEK PESCHL

(Fakta a legendy)

Mezi čtenáři a částečně i mezi profesionálními filology je rozšířeno mínění, že o Puškinovi víme už absolutně všechno. Často se soudí, že dnes již není možné říci něco podstatně nového o autorovi poémy Evžen Oněgin. Slovo „puškinista“ budí představu o kabinetním učenci, který se zabývá nějakými drobnými otázkami. Musíme přiznat, že půda pro vznik podobných legend a iluzí je velmi příznivá. Vždyť úspěchy bádání o Puškinovi bijí přímo do očí. Je též pravda, že studium Puškinova života a díla je svým rozsahem a vědeckou úrovní vrcholnou oblastí sovětské literární vědy. Nicméně soudy, že dnes už je probádán „celý Puškin“, budí u specialisty jen úsměv. O velkém ruském básníku nevíme toho ještě tolik, že by se obvyklá slova o jistých „bílých místech“ v bádání o spisovateli musela nutně jevit jako cudná zástěrka na značné mezery v našich znalostech o Puškinovi. Pokusíme se to dokázat na několika příkladech.

Hraběnka D. F. Ficquelmontová, vnučka ruského vojevůdce a vítěze nad Napoleonem Kutuzova, byla ženou rakouského diplomata hraběte K. L. Ficquelmonta. V letech 1829–1838 žila se svým mužem v Petrohradě. Ficquelmont působil delší čas jako vyslanec u ruského cara. Ve skvělém hraběncině salónu scházela se nejvyšší petrohradská společnost a výkvět soudobé ruské literatury a kultury. Častým hostem Dolly, jak říkali hraběnce přátelé, byl i Puškin. A poněvadž Dolly byla podle slov básníkovy sestry Olgy ještě krásnější nežli Puškinova žena, přerostl Puškinův vztah k hraběnce rámeč pouhé známosti. Jeden ze čtyř dochovaných portrétů Dolly nakreslil sám Puškin. Někteří badatelé se dokonce domnívají, že se Puškinův vztah k Dolly odrazil i v syžetu básníkovy novely Piková dáma. Hraběnka zachycovala události v společenských kruzích Petrohradu za léta 1832–1837 v deníku, o němž se dlouho nevědělo, kam se poděl. Dolly odjela v roce 1838 navždy z Ruska. Žila pak se svou rodinou na různých místech bývalého Rakouska-Uherska, mj. i na zámku v Teplicích v severozápadních Čechách. Zde byl teprve nedávno objeven hraběncin deník. Má více než 700 stran a je psán francouzsky. Poslední zápis v něm má tragické datum: „10. únor 1837“. Vzácny dokument obsahuje cenné údaje o Puškinově souboji a smrti. Dolly zemřela v roce 1863. Její deník se nám dostává do rukou sto let po její smrti.

Z početné literatury předmětu víme, že Puškinův vztah k Alexandře Nikolajevně Gončarovové, starší sestře básnickovy ženy, byl v jisté době více než přátelský. V roce 1851 se Alexandra provdala za hraběte Gustava Vogla von Friesenhoffa, odjela z Ruska a usadila se na mužově statku někde v bývalém Rakousko-Uhersku. Nikdo však až do poslední doby nevěděl, kde Alexandra po svém sňatku žila, kdy zemřela a kde je pochována. Svědčí o tom např. dvousvazková monografie současného francouzského spisovatele a člena francouzské Akademie Henri Troyata Pouchkine z roku 1946. Autor publikace, původem Rus, jménem Lev Tarasov, jenom hádá, kde Alexandra žila a kdy zemřela. Dnes to víme zcela bezpečně. Nedávno byla objevena v háji nad obcí Brodzany u Partyzánského na Slovensku rodinná hrobka posledních majitelů zdejšího zámku a přilehlých pozemků – hraběte Gustava Vogla von Friesenhoffa, jeho ženy a Puškinovy švagrové Alexandry Nikolajevny i jejich dcery Natalie. Alexandra se tedy usadila natrvalo po roce 1851 na zámku v Brodzanech a žila tu až do své smrti r. 1891. Toto datum si můžeme přečíst na náhrobním kameni.

Nález deníku D. F. Ficquelmontové a objevení hrobky hrabat Friesenhoffů patří k posledním úspěchům bádání o Puškinovi. Existuje však řada otázek, na něž zatím marně hledáme uspokojivou odpověď. Uvedeme alespoň dva příklady.

Jedním z učitelů mladého Puškina v carskoselském lyceu byl Friedrich L. Hauenschild. Máme důkazy o tom, že tento profesor němčiny, žijící v bezprostřední blízkosti ruského cara a jeho dvora, podával v letech 1810–1820 písemné zprávy rakouskému kancléři Metternichovi. Hauenschildovy dopisy byly jistě součástí Metternichova osobního archívu. Kde je dnes Metternichův archív? Akademik M. P. Aleksejev soudil, že je pravděpodobně ve Vídni. Ředitel Ústavu slovanské filologie vídeňské university prof. R. Jagoditsch to však popírá a tvrdí, že tento archív zůstal po druhé světové válce v Praze. Státní archív v Praze však o tom nic neví. Obsah Hauenschildových dopisů by jistě zaujal nejen literární historiky. Někteří literární historikové označují už dnes Hauenschilda za „rakouského špióna“. To je zatím jen legenda. Chybějí nám k takovému tvrzení fakta.

Puškinovým lékařem v carskoselském lyceu byl moravský rodák František Peschl. V pracích starších ruských badatelů a v článkách a studiích sovětských literárních historiků o Puškinovi nacházíme o Peschlovi cenné údaje. Všechny se však týkají jenom Peschlovy lékařské činnosti po jeho příchodu do Ruska v roce 1808. O raném období Peschlova života se nezmiňují. Totéž lze říci též o leningradských archívech. O mladém Peschlovi kupodivu urputně mlčí i archívy naše a archívy vídeňské.

Starší ruské prameny označují Peschla vždy jenom jako „moravského rodáka“ („iz moravskich urožencev“, „Moravanin rodom“, „moravskij uroženec“ apod.). Z toho však ovšem těžko usuzovat o české nebo německé národnosti Františka Peschla. České obyvatelstvo Moravy bylo v minulosti silně promíšeno německým živlem. Při četbě petrohradských služebních záznamů o Peschlovi překvapuje nás však tvrdošíjně opakovaná formule „moravský rodák“. Mnohá tato služební akta byla jistě sepsána podle Peschlovy výpovědi. Peschl se zřejmě hrdě hlásil k Moravě. Většina

zahraničních badatelů si otázkou Peschlovy národnosti hlavu příliš nelámala. Pro ně byl Peschl prostě „moravský rodák“, tedy asi národnosti moravské. Tato mlhavá legenda putovala pak z práce do práce a dožila se do našich časů. Teprve v poslední době pokusila se leningradská badatelka o Puškinovi M. Ja. Basinová přesněji definovat Peschlovu národnost. Ve své zajímavé knize *Gorod poeta* (Leningrad 1965, str. 104) opakuje známý fakt, že Peschl přišel do Ruska z Moravy. Ale hned tvrdí, že takto se stal „mladý Slovák Peschl“ Puškinovým lékařem. Jsme u zrodu nové legendy. Z „moravského rodáka“ Peschla stal se „mladý Slovák Peschl“. Slovácko a Slovensko mají sice v ruštině shodný název, ale nejsou to jevy totožné.

Po marných pokusech najít v ruské literatuře předmětu a v leningradských archívech odpověď na otázky o datu a místě Peschlova narození a o jeho národnosti, požádali jsme o pomoc Archív vídeňské university a hlavní vídeňské knihovny. Dostali jsme vždy sice laskavou, ale bohužel zápornou odpověď. Nejvíce nás zaujalo sdělení vídeňské Universitní knihovny. Jeho autorem byl kupodivu jmenovec našeho Peschla — dr. Otto Peschl. Z dopisu jsme se nejdříve dozvěděli, že v archívu vídeňské university chybějí veškeré matriky z let 1802—1808, kdy Peschl studoval lékařství. Nic prý se o Peschlovi nezachovalo ani na vídeňské lékařské fakultě, ani v tamějším ústavu dějin lékařství. Nic prý o něm není ani v Rakouském státním archívu. Stačila by nám třeba jenom kopie Peschlova diplomu nebo některého jeho vysvědčení... Začínáme dokonce pochybovat o tom, zda Peschl vůbec studoval na vídeňské universitě. Máme toliko doloženo, jak ještě uvedeme, že byl získán do ruských služeb ruským vyslanectvím ve Vídni. Mohl však absolvovat jinou universitu.

Vraťme se však ještě k dopisu dr. O. Peschla. Dr. Peschl v něm vyslovuje vlastní názor o Peschlově národnosti. Domnívá se, že Peschl byl Němec, který ovšem hovořil i česky („...ich glaube, daß es sich bei Franc Osipovič Pešel [Franz Peschel] um einen aus Mähren gebürtigen Deutschen handelt, der natürlich auch tschechisch sprach“). Dr. Peschl nevylučuje ani možnost, že Peschl je jeho vzdáleným předkem. Svou domněnku se snaží podepřít faktem, že celá jeho rodina pochází z Moravy, a to z obce Groß-Grillowitz, dnes České Křídlovice u Znojma. Prohlédli jsme matriky zmíněné obce v Státním archívu v Brně. Je sice pravda, že v Českých Křídlovicích žili v minulosti Peschlové, ale ani jeden z nich nemohl být otcem našeho Peschla. O narození Františka Peschla (v roce 1782) tu, žel, není ani zmínky. Začali jsme postupně prohledávat matriky jiných obcí v okolí Znojma. Zjistili jsme například, že silná větev Peschlova rodu žila v obci Chvalovice u Znojma. Odpověď na hlavní otázku jsme však zatím nedostali. Naše archívy o Františku Peschlovi úporně mlčí. Dosud je dokázáno, že Puškinův lékař František Peschl byl moravským rodákem. Všechny další soudy o jeho „moravské“, slovenské nebo německé národnosti musíme zatím označit za legendy. Mohli bychom rozmnožit jejich počet tvrzením, že Peschl byl Čech. To všechno však už nemá s kritickým myšlením nic společného.

Uveďme nakonec v stručném přehledu všechny údaje o Peschlově životě, které máme už příslušnými prameny doloženy.

K dohodě mezi mladým lékařem a ruskou vládou došlo dne 8. února 1808 ve Vídni na ruském vyslanectví. Tu byl též Peschlovi vydán dne 16/22 srpna

1808 dokument, který byl pro něho nejen služební smlouvou, ale i příkazem k cestě do Petrohradu na místo lékaře Sofijského újezdu bývalé petrohradské gubernie. Originál listiny byl psán německy a nedochoval se. V Ústředním státním historickém archívu SSSR v Leningradě našli jsme však jeho ruskou kopii tohoto znění: Как объявитель сего Моравский уроженец г-н Франц Пешель в Российскую Императорскую службу доктором медицины с годовым окладом из 800 рублей и с постановленным условием определен, то и дано сие свидетельство во уверение вышеписанного г-на Франца Пешеля как в чине, так и определением его; вместе ж с сим выданы ему 100 червонцев, следующие на проезд из города Вены до С^{нт} Петербурга, почему и обязался он г-н Франц Пешель с получения сего отправиться в дорогу, в чем и дан ему от меня сей документ за подписанием моим и собственною печатью утвержденный. Вена 16/22 августа 1808 года. — На подлинном подписано: князь А. Куракин.

Listinu tedy podepsal ministr vnitra tehdejší carské vlády kníže A. Kurakin. Je to cenný doklad o tom, jak velkou váhu přikládala ruská vláda získávání zahraničních lékařů. V Rusku bylo tehdy málo lékařů. Peschl se bude později nejednou obracet se svými prosbami ke knížeti A. Kurakinovi. Tak např. už 27. července 1809 požádal knížete o zvýšení platu. A. Kurakin postoupil Peschlovu žádost caru Alexandru I., který žádosti vyhověl a navíc udělil Peschlovi titul titulárního rady. Doklady o tom jsou uloženy v Ústředním státním historickém archívu SSSR v Leningradě, fond č. 1297. Pro nedostatek místa upustili jsme od jejich citací.

Svá universitní studia konal Peschl asi v letech 1801–1807/8. Netvrdíme ovšem, že absolvoval universitu vídeňskou. O tom jsme už výše psali.

Do Ruska přijel Peschl na podzim roku 1808. Ihned zahájil lékařskou praxi v Sofijském újezdu (asi 25 kilometrů od Petrohradu). Teprve od 1. dubna 1809 (po smrti štábního lékaře koležského rady Blanka) stal se navíc lékařem lazaretu v městě Carskoje Selo, ležícím na území jmenovaného újezdu. Služební příkaz o tomto rozšíření Peschlových povinností z 10. dubna 1809 se dochoval ve zmíněném již Ústředním státním historickém archívu SSSR v Leningradě. Tu jsme též našli služební evidenční list našeho rodáka z roku 1809. Uvádí se v něm mimo jiné, že r. 1809 bylo Peschlovi 27 let. Nyní už není těžké určit Peschlův rok narození. Byl jím rok 1782.

Dne 19. října 1811 bylo otevřeno v Carském Selu lyceum, které mělo v prvních letech své existence vlastní malou nemocnici. Jejím lékařem se stal — opět na služební příkaz — mladý Peschl. Tento jmenovací dekret se dochoval. Z něho jasně vyplývá, že v roce 1811 bylo Peschlovi 29 let. Máme tedy už druhý doklad o tom, že se Peschl narodil r. 1782.

Mezi prvními žáky carskoselského lycea byl v roce 1811 i Puškin. Tak došlo k tomu, že se lékařem mladého ruského básníka stal moravský rodák doktor Peschl.

Puškin a jeho spolužáci si Peschla velmi oblíbili pro jeho bodrou, veselou a družnou povahu. S Peschlovým jménem setkáváme se i v rané Puškinově tvorbě. Mladý doktor bavil lyceisty anekdotami, historkami ze své lékařské praxe, svou zábavnou ruskou výslovností apod. Peschl byl též terčem vtipů mladých lidí. Četné epigramy na Peschla najdeme na stránkách psaných časo-

pisů vydávaných lyceisty. Byly to ovšem vždy dobromyslné vtipy, neboť v povědomí studentské mládeže žil Peschl jako „náš znamenitý Peschl“. Pěknou charakteristiku moravského rodáka podává ve své práci I. Seleznev, jeden z prvních historiků carskoselského lycea: „Говоря о служащих при воспитанниках, нельзя не сказать о докторе. Лицей с основания своего имел особого врача, в начале и свою собственную аптеку, которую потом продал, и лекарства приобретал покупкою из городской. Доктор при самом учреждении Лицея назначен титулярный советник Франц Осипович Пешель (29 л.) из моравских уроженцев, вызванный в Россию в 1808 году князем Куракиным (министром внутренних дел), для занятия должности Софийского уездного доктора, с которою и соединил с 1811 года службу в Лицее. Франц Осипович, не столько доктор, как человек, пользовался во все время пребывания своего в Лицее особенным доверием и любовью молодых людей. На дню несколько раз посещая Лицей и по долгу оставаясь в нем, он постоянно вел оживленную беседу с окружающими его воспитанниками и был для них вестником всех новостей. Впоследствии, богатый воспоминаниями от многих выпусков, которых был свидетелем, Пешель представлял живую историю, к нему обращались за преданиями и читали в нем сторожила, видевшего на своем веку двенадцать курсов лицейских: службы его всей здесь было 31 год, по 1842.“ (И. Селезнев, *Исторический очерк императорского бывшего царскосельского ныне Александровского Лицея за первое его пятидесятилетие, с 1811 по 1861 год*. СПб 1861, стр. 164.)

Jak vyplývá z citovaného úryvku, byl Peschl lékařem carskoselského lycea po celou dobu jeho trvání (1811–1842). V roce 1843 byl ústav zrušen a přeložen do Petrohradu. I. Seleznev sice nešetří chválou o Peschlovi, ale ani slovem se nezmiňuje o jeho dalším životě po roce 1842. Peschlovi bylo v té době už 60 let. Dodnes nevíme, kdy a kde zemřel. Díky svému slavnému klientu nebude však nikdy zcela zapomenut.

Pokusy o nalezení Metternichova archívu a studium Peschlovy biografie si vyžádají ještě mnoho času a trpělivé práce. Nelze je však nahradit iluzemi a legendami o tom, že už je probádán „celý Puškin“ a že Peschl je Slovák nebo Němec.

